

Sağlık Çalışanları Penceresinden Pandemi Süreci

Nevin ONAN ¹, Sevgi DİNÇ ¹, Zeynep DEMİR ²

ÖZ

Amaç: Araştırmada sağlık çalışanlarının pandemi sürecini ve bu süreçte sağlık çalışanı olmayı nasıl algıladıklarının metafor analizi yöntemi ile belirlenmesi amaçlandı.

Gereç ve Yöntemler: Fenomonolojik desenin kullanıldığı nitel tipteki araştırma, Nisan- Mayıs 2021 tarihleri arasında bir araştırma hastanesinde çalışan 264 sağlık çalışanı ile yapıldı. Veriler çevrim içi anket tekniği ile Google formlar aracılığıyla toplandı. Nitel verilerin değerlendirilmesinde içerik analizi ve betimsel analiz tekniği kullanıldı.

Bulgular: Sağlık çalışanlarının pandemiye yönelik 219 metafor oluşturduğu ve bunlardan 104 metaforun frekanslarının n=1 olduğu belirlendi. Pandemiye yönelik olarak deprem, savaş, karanlık, ateş ve fırtına metaforlarının ilk beş sırada yer aldığı belirlendi. Pandemide sağlık çalışanı olmaya ilişkin oluşturulan 99 metafordan 70 tanesinin frekansının n=1 olduğu belirlendi. Pandemide sağlık çalışanı olmaya yönelik asker, köle, melek, yıldız ve aydınlık/güneş/ışık metaforlarının ilk beş sırada yer aldığı belirlendi. Oluşturulan metaforlar değerlendirildiğinde, pandemiye algılamaya yönelik altı ve pandemide sağlık çalışanı olmanın algılanmasına yönelik beş kategori belirlendi. Oluşturulan metaforların sayısına bakıldığında sağlık çalışanlarının pandemi sürecini çok farklı olarak algıladıkları söylenebilir.

Sonuç: Araştırma bulgularına göre; pandemi sürecinin sağlık çalışanlarını fiziksel, ruhsal, sosyal açılarından çok boyutlu olarak etkilediği ve bu sürecin genel anlamda olumsuz algılandığı söylenebilir. Sağlık çalışanlarının pandemi sürecine ve bu süreçte mesleklerine ilişkin algıları göz önünde bulundurularak sağlık çalışanlarına yönelik psikososyal müdahale programlarının planlanıp uygulanmasının önemli olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: COVID-19 pandemisi; nitel araştırma; sağlık çalışanı.

Pandemic Process from the Window of Healthcare Professionals

ABSTRACT

Aim: In the study, it was aimed to determine how healthcare professionals perceive the pandemic and being health professional by using the metaphor analysis method.

Material and Methods: The phenomenological qualitative study was conducted with 264 healthcare professionals working in a research hospital, between April and May 2021. The data were collected via Google forms with the online survey technique. Content analysis and descriptive analysis techniques were used in the evaluation of qualitative data.

Results: It was determined that healthcare professionals created 219 metaphors for the pandemic, and the frequencies of 104 metaphors were n=1. It has been determined that the metaphors of earthquake, war, darkness, fire and storm are in the first five places for the pandemic. It was determined that the frequency of 70 of 99 metaphors related to being a health professional in the pandemic was n=1. It has been determined that the metaphors of soldier, slave, angel, star and light/sun/light for being a healthcare professional are in the first five places in the pandemic. When the metaphors created were evaluated, six categories were determined for perceiving the pandemic and five categories for the perception of being a healthcare professional in a pandemic. Considering the number of metaphors created, it can be said that healthcare professionals perceive the pandemic process very differently.

Conclusion: According to the research findings; it can be said that the pandemic process affects health professionals in

1 Karabük Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü, Psikiyatri Hemşireliği Anabilim Dalı, Karabük,, Türkiye
2 Gümüşhane Üniversitesi Şiran Mustafa Beyaz Meslek Yüksekokulu, Gümüşhane, Türkiye

Sorumlu Yazar / Corresponding Author Sevgi DİNÇ, e-mail: sevgidinc@karabuk.edu.tr
Geliş Tarihi / Received: 13.12.2021, Kabul Tarihi / Accepted: 21.07.2022

a multidimensional way in terms of physical, mental and social aspects, and this process is generally perceived negatively. It is thought that it will be important to plan and implement psychosocial intervention programs for healthcare professionals, considering the perceptions of healthcare professionals regarding the pandemic process and their profession. in this process.

Keywords: COVID-19 pandemic; qualitative research; healthcare professional.

GİRİŞ

COVID-19 sadece fiziksel olarak bedeni tehdit etmekle kalmayan ruhsal sağlık, sosyal etkileşim ağları ve ekonomik faktörleri de etkileyen bulaşıcı bir hastalıktır (1-2). Aralık 2019 da Çin’de ortaya çıkan hastalık 11 Mart 2020’de pandemi olarak ilan edilmiştir (2). Pandemi tıbbi bir fenomen olmakla birlikte bireyleri ve toplumun tüm kesimlerini değişik derecelerde etkileyen bir olgudur. Aynı zamanda pandemiler olumsuz pek çok sonuçlarla beraber değişim, güçlenme veya travma sonrası büyüme kavramıyla ifade edilen olumlu durumlar için de fırsat potansiyeli barındırmaktadır (3).

Pandemi nedeni ile binlerce insan hayatını kaybetmekte ya da hastanelerde zorlu bir tedavi süreci yaşamaktadır. Aynı zamanda hastalara en iyi sağlık hizmetini sunma gayretinde olan çalışanlar da bu süreçte salgından gerek fiziksel gerekse psikososyal açıdan yoğun bir şekilde etkilenmekte, sağlıklarını ya da hayatlarını kaybedebilmektedirler. Kitlesel salgınlarda riske en açık grup sağlık çalışanlarıdır. Salgına karşı mücadele ederken hem ağır bir virüs yükü ile karşılaşmakta, hem de yoğun çalışma, yüksek risk altına yeterince dinlenmeden ve eksik olanaklarla, güvensiz bir durumda çalışmak ciddi bir ruhsal etkilenme yaşamalarına yol açmaktadır (4-6). Salgının sağlık çalışanlarının özellikle ruh sağlığını olumsuz etkilediği ve bu etkilerin zaman içinde devam ettiği söylenebilir (7-9). Bu nedenle öncelikle bu kişilere salgın esnasında ve sonrasında psikolojik müdahale programları sunulması kritik önem taşımaktadır. Ayrıca sağlık çalışanlarının aileleri, çocukları ile düzenli görüşmelerinin sağlanması, muhtemel tükenmişlik veya psikolojik stres ve sıkıntı belirtilerinin fark edilmesi ve öncesinde önleme çalışmalarının yapılması önem arz etmektedir (9). Sağlık çalışanlarının korunması, desteklenmesi, gerekli araçların sağlanması, güvenliğinin sağlanması, ruhsal olarak destekleyecek mekanizmaların oluşturulması salgınla mücadeledeki en önemli ilk adımlardan biridir (5,9).

Sağlık çalışanlarının hangi alanlarda ne kadar desteklenmesini belirlemek için öncelikle süreci nasıl algıladıklarını belirlemek gerekmektedir. Bir olayın, bir durumun ve bir ortamın birey tarafından algılanma biçimine göre olaya vereceği tepkiler değişmektedir. Eğer olay veya durum tehlikeli ve olumsuz olarak algılanıyorsa bireylerde anksiyete ve stres yaşanması muhtemel görülmektedir (10). Her bireyin algısı farklıdır ve çevresinde gerçekleşen olayları da kendi algılarına göre yorumlar. Bireylerin algılarını değerlendirmek amacıyla metaforlardan yararlanılmaktadır. Metaforlar, deneyimlerin belirli yönlerinin kolayca anlaşılmasını ve vurgulanmasını sağlayarak, bu yönlerin uygun bir şekilde düzenlenmesinin bir yolu olarak görülebilir. Aynı zamanda metaforlar bireylere bir sosyal gerçekliği

somutlaştırarak gelecekteki eylemler için de bir rehber olabilir (11).

Konu ile ilgili incelenen literatürde farklı örneklem gruplarında pandemi sürecini metafor analizi ile değerlendiren çalışmalar bulunmakla (12-14) birlikte sağlık çalışanlarını ele alan çalışmalar yer almamaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda araştırmanın amacı sağlık çalışanlarının pandemi sürecini nasıl algıladıklarının metafor analizi yöntemi ile belirlenmesidir.

Araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır;

- Sağlık çalışanları pandemi sürecini nasıl algılamaktadır?
- Sağlık çalışanları pandemi döneminde sağlık çalışanı olmayı nasıl algılamaktadır?

GEREÇ VE YÖNTEMLER

Araştırmanın evrenini Karabük Üniversitesi Karabük Eğitim Araştırma Hastanesinde görevli yaklaşık 1450 (127 Ebe, 475 hemşire, 260 hekim, 220 sağlık teknisyeni ve diğer) sağlık çalışanı oluşturdu. Amaçlı örnekleme yöntemlerinden meslek ve statü baz alınarak maksimum çeşitlilik örnekleme yönteminin kullanıldığı araştırmada toplam 324 sağlık çalışanına ulaşıldı. Boş bırakılan (7 katılımcı) ve herhangi bir metafor içermeyen formlar (53 katılımcı) analiz sürecine dahil edilmedi ve toplamda 264 katılımcı (%46,2’si hemşire, %15,9’u sağlık teknisyeni, %11,0’i doktor, %9,8’i ebe) ile çalışma tamamlandı.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada veriler Nisan-Mayıs 2021 tarihleri arasında çevrim içi anket tekniği ile Google formlar aracılığıyla toplandı. İki bölümden oluşan anket formunun ilk bölümünde, katılımcıların demografik bilgilerini belirlemeye ilişkin sorular yer aldı. İkinci bölümde, metafor tanımlanarak örneklendirildi ve katılımcılardan “*Pandemi..... benzer/gibidir. Çünkü.....*” “*Pandemide sağlık çalışanı olmabenzer/gibidir. Çünkü.....*” cümlelerindeki boşlukları tamamlamaları istendi.

Nitel verilerin değerlendirilmesinde içerik analizi ve betimsel analiz tekniği kullanıldı. Sağlık çalışanlarının geliştirdikleri metaforların değerlendirilmesi süreci; metaforların adlandırılması, metaforların sınıflandırılması, kategori geliştirme, geçerlik ve güvenilirliği sağlama, verileri bilgisayar ortamına aktarma olmak üzere beş aşamada gerçekleştirildi. İç geçerliliği sağlamak için toplanan veriler ve araştırma süreci ayrıntılı rapor edildi. Nitel desenlerden fenomenolojik desenin kullanılmış olması da iç geçerlilik için önemlidir. Dış geçerliliği sağlamak için katılımcılardan yapılan alıntılara eklemeler yapılmadan doğrudan alıntılara yer verildi. Ayrıca araştırmada amaçlı örnekleme yönteminin kullanılmış olması da nitel araştırmalarda dış geçerliliğin sağlanmasında önemlidir. Nitel araştırmalarda güvenilirlik açısından elde edilen bilgilerin doğru şekilde aktarılması gerektiğinden iç güvenilirlik yani tutarlılığı sağlamak için veriler online olarak toplandı, veriler araştırmacılar tarafından ayrı ayrı kodlanarak birleştirildi ve sonuçlarla ilişkilendirildi. Aynı zamanda katılımcılardan alıntılar yapılarak alıntıların ekleme yapılmadan olduğu gibi verilmesi de güvenilirliği arttıran bir unsurdur.

Araştırmanın Etik Boyutu

Fenomenolojik desenin kullanıldığı nitel tipteki araştırma, Karabük Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu’ndan etik kurul izni (07.04.2021

tarih ve 2021/545 nolu karar) ve araştırmanın yapıldığı hastaneden kurum izni (E-34771223-774.99) alınarak Nisan- Mayıs 2021 tarihleri arasında yapıldı. Katılımcılar veri toplama formunu doldurmadan önce araştırmaya gönüllü olarak katıldıklarını belirten kutucuğu işaretlediler. Araştırma, Helsinki Bildirgesi'ne uygun olarak gerçekleştirildi.

BULGULAR

Araştırmaya katılan 264 sağlık çalışanı tarafından pandemiye yönelik toplam 219 farklı metafor oluşturulduğu, bunlardan 104 metaforun frekanslarının n=1 olduğu belirlendi. Deprem (n:14; %5,3), savaş (n:14; %5,3), karanlık (n:11; 4,2), ateş (n:10; %3,8) ve fırtına (n:9; %3,4) metaforlarının ilk 5 sırada yer aldığı görüldü (Tablo 1).

Yapılan analiz sonrasında bu metaforların altı kategoride toplandığı belirlendi. Belirlenen bu kategoriler ve bu kategorilerde sıklıkla yer alan metaforlara yönelik ifadeler aşağıda sunuldu.

Kategori 1: Ani başlaması, yıkıcı etkisiyle zarar veren bir unsur olarak pandemi

Bu kategoride katılımcılar tarafından oluşturulan metaforların büyük çoğunluğu pandeminin deprem, kasırga, sel, ateş, yıldırım gibi doğal afetlere benzediği yönündedir.

“... Yangın, hızla yayılır (K22); Pandemi ateşe benzer çünkü ortalığı yakıp kavurur (K37); Hortum gibi çünkü kapıldık ve çıkamıyoruz (K53); Pandemi doğal afetler gibidir çünkü geldi mi çok can yakar (K67); Pandemi sele benzer çünkü önüne geleni alır götürür (K75); Pandemi yanardağı gibidir. Çünkü patladığı zaman etrafında ne varsa yakar geçer (K82); Deprem yıkıp geçti (K95); Pandemi yıldırıma benzer çünkü hayatımıza yıldırım gibi düşer (K133); Pandemi şimşek gibidir çünkü aniden çarpar (K135); Pandemi depreme benzer çünkü aniden beklenmedik anda deprem gibi salları (K141); Pandemi deprem gibidir çünkü kronik hastalığı olanları yıktı hastalığı olmayanlarda da hasar bıraktı (K146); Pandemi bir kasırgaya benzer kimi alıp götüreceği hiç belli olmaz (K264)....”

Bu kategoride yer alan metaforlar, pandemin insanların hayatını beklemedikleri bir anda nasıl etkilediği üzerineydi.

“... Pandemi freni patlamış kamyon benzer çünkü bir yerlere çarpana kadar herkese zarar verir (K21); Pandemi vahşi bir aslan gibidir çünkü pusuda bekler ve savunmasız anda yakalar (K24); Pandemi fare kapanına benzer çünkü kapıldığını götürür (K54); Pandemi ısırğan otlu bahçeye benzer çünkü sürekli zarar verir (K171); Kanseri gibidir günden güne eritir (K244)....”

Kategori 2: Belirsizliklerle dolu bir süreç olarak pandemi

Sağlık çalışanların oluşturduğu metaforlardan pandeminin belirsiz ve öngörülemez yönüne vurgu yapar nitelikte olanlar bu kategoriyi oluşturdu.

“... Yeniden doğuş, tecrübesizsindir (9); Uzay boşluğu çünkü bilinmezliklerle dolu (K28); Pandemi kapalı kutuya benzer çünkü içinde ne olduğunu bilmezsiniz her şey belirsiz (K90); Pandemi belirsizliktir çünkü ne olacağını bilemiyoruz (K136); Pandemi karanlık gibidir çünkü her şey belirsizdir (K156); Volkan gibidir. Çünkü ne zaman patlayacağı bilinmez (K262)....”

Kategori 3: Her yeri kaplayan ve sonu olmayan pandemi

Pandeminin hızlı yayılımını ve bitmeyecek bir süreç olduğunu vurgulayan metaforlar bu kategoride yer aldı ve örümcek metaforu bu kategoride en sık kullanılan metafordu. Bu kategoride değerlendirilen metaforlardan bazıları sağlık çalışanlarının ifadeleri ile sunulmuştur.

“... Pandemi sonsuzluk gibidir ne yaparsanız sonu gelmez (K154); Pandemi bumeranga benzer çünkü gönderiyoruz geri geliyor (K183); Kartopu benzer/ sürekli büyür (K203); Dönme dolaba benzer/ sürekli döner dururuz bir yere varamayız (K207); Kronik hastalık/ sonu yok (K211); Örümceğe benzer/ her yere ağıını örer (K229) ...”

Kategori 4: Kısıtlayan bir unsur olarak pandemi

Katılımcılar tarafından üretilen metaforlardan pandeminin kısıtlayıcı yönünü vurgulayan metaforlar bu kategoride değerlendirildi.

“... Pandemi zindana benzer çünkü kurtulamazsın kapalı kalırsın (K114); Pandemi bir kuşun kafese kilitlemesi gibidir çünkü insanlar sınırlandırır (K153); Pandemi hapishaneye benzer çünkü sınırlandırır (K169); Issız ada/ mahsur kalırız (186); Kar küresinin içindeki insana benzer/ ne yaparsanız çıkamazsınız (K192); Asansöre benzer/ kapalıdır (K202)....”

Kategori 5: Korkutan ve ölümlerle sonuçlanabilecek bir hayatta kalma mücadelesi olarak pandemi

Bu kategoride değerlendirilen metaforlardan en sık kullanılan metafor “savaş” metaforu oldu. Ayrıca pandemiye ilişkin korkuyu ifade eden metaforlar da bu kategori de değerlendirildi.

“... Pandemi savaşa benzer çünkü insanlığın hayatta kalma savaşıdır (K46); Pandemi savaşa benzer çünkü mücadele ederiz yaşam için (K57); Savaş alanına mücadele eden kazanır (K63); Korku filmi gibidir/ herkes korkar (K162); Korku tüneli/ korkutur (K199)....”

Kategori 6: Çözümlemesi zor, umutsuzluğa sürükleyen ve karanlıkta bırakan pandemi

Bu kategoride oluşturulan metaforlar pandeminin insanları olumsuz duygulara sürükleyerek karamsarlığa iten yönüne vurgu yapmaktadır. “Karanlık” bu kategoride en sık kullanılan metafor olmuştur.

“... Yalnızlığa benzer çünkü her şey bir odada tek başına yaşanır (K7); Pandemi çıkmaz yola benzer çünkü ne yaparsanız yapın yolunuzu bulamazsınız (K142); Depresyon, hep bir mutsuzluk umutsuzluk hali (K149); Karanlıktır/ kimse bir şey göremez (K161); Siyaha/ karanlıktır (K194); Gece gibidir/ karanlıktır (K197); Sonbahara benzer/ sonbahar gibi hüznüldür (K209); Çözümlemeyen bulmaca gibidir/ sonucu bulamayız (K226); Matematik problemi gibidir/ zordur (K228)....”

Pandemide sağlık çalışanı olmaya yönelik olarak katılımcıların toplam 99 farklı metafor oluşturduğu, bunlardan 70 metaforun frekanslarının n=1 olduğu belirlendi. Asker (n:39; %14,7), köle (n:39; %14,7), melek (n:18; %6,8), yıldız (n:10 ; %3,7) ve aydınlık/ışık/güneş (n:6; %2,2) metaforlarının ilk 5 sırada yer aldığı görüldü. Yapılan analiz sonrasında bu metaforların beş kategoride toplandığı belirlenmiştir. Belirlenen bu kategoriler ve bu kategorilerde sıklıkla yer alan metaforlar Tablo 2’de verilmiş olup, metaforlara yönelik ifadeler aşağıda sunulmuştur.

Tablo 1. Pandemi ile ilgili üretilen metaforlar ve sıklıkları (n=264)

Kategori	Metafor ve (metafor kullanım sıklığı)
1. Ani başlaması, yıkıcı etkisiyle zarar veren unsur olarak pandemi	Deprem (14); Ateş /kıvılcım (10); Kasırğa /fırtına (13); Hortum (4); Volkan/yanardağ (3); Tsunami (4); Sel (9); Akıntı (1); Kaza/trafik kazası (3); Felaket/afet (8); Kıran (1); Çığ (1) Yıldırım (1); Şimşek (1); Toprak kayması (1); Kara delik (1); Çukur (1); Girdap (3) Yağmur (1); Göktaşı (1); Uçurum kenarı (1); Aslan (2); Kurt/tahta kurdu (2); Tazmanya canavarı (1); Parazit (1); Köpek balığı (2); Kemirgen (1); Büyük balık (1); Isırgan otu (2); Doğal seçim (1); Freni patlamış kamyon (1); Fare kapanı (2); Kibrit (1); Tehlike işareti (1); Soğuk hava deposu (1); Pasta (1); Uçak (1); Kapitalist düzen (1); Kanser (2); Atom bombası (1); Odun (1)
2. Belirsizliklerle dolu bir süreç olarak pandemi	Uzay/uzay boşluğu (2); Karanlık (3); Yeniden doğuş (1); Hayat (1); Benzersiz (1); Belirsizlik (4); Volkan (1); Kaos (1); Kapalı kutu (1); Düğüm (1)
3. Her yeri kaplayan ve sonu olmayan pandemi	Örümcek (4); Zürafa (1); Böcek (1); Hayvan sürüsü (1); Solucan (1); Yara (1); Kısır döngü (2); Korku (1); Sonsuzluk (3); Freni patlamış kamyon (1); Dipsiz kuyu (2); Saat (1); Bumerang (1); Dönme dolap (1); Kanser (1); Kronik hastalık (3); Çıkmaz yol (1); Deniz (1); Okyanus (1); Ağaç dalı (1); Sıra dağ (1); Kar topu (1); Sülük (1); Telefon (1); Kilo (1); Yangın (2); İlet (1); Sinek (1)
4. Kısıtlayan bir unsur olarak pandemi	Karantina (2); Zindan (8); Soğuk gün (1); Issız ada (1); Hayvanat bahçesi (1); Hapishane (8); Kar küresinin içindeki insan (1); Dört duvar arasına sıkışmak (1); Cendere (1); Kafese kilitlenmek (1); Kapalı kutu (1); Asansör (1)
5.Korkutan ve ölümle sonuçlanabilecek bir hayatta kalma mücadelesi olarak pandemi	Savaş (14); Düşman (1); Kör ebe oyunu (1); Batan gemi (1); Zırhlı çelik giymek (1); Buz (1); Kıyamet (1); Mezarlık (1); Ölüm (2); Diken (1); Ayva (1); Çöl (1); Sıcak (1); Korku tüneli (3); Gondol (1); Korku filmi (1); Kabus (1); Karabasan (1)
6.Çözümlemesi zor, umutsuzluğa sürükleyen ve karanlıkta bırakan pandemi	Sınav (1); Matematik problemi (3); Bulmaca (3); düğüm (1); Yaşlı huysuz kadın (1); Siyah (1); Karanlık (9); Çıkmaz yol (2); Gece (1); Labirent (2); Depresyon (1); Yalnızlık (2) Sessizlik (1); Değersizlik (1); Kaktüs (1); Sonbahar (1)

Tablo 2. Pandemide sağlık çalışanı olmak ile ilgili üretilen metaforlar ve sıklıkları (n=264)

Kategori	Metafor ve (metafor kullanım sıklığı)
1. Savaş alanında olmak	Asker (39); Savaşçı (7); Atlı (1)
2.Yoğun, özverili ve kahramanca bir çaba ile zor bir yaşamı sürdürmek	Köle (27); Kutsallık (1); görülmez kahraman (2); kahraman/kahramanlık/süper kahraman (4); melek (3); bahtsız bedevi (3); samanlıkta iğne aramak (1); tehlike ile burun buruna olmak (1); düğüm (1); bulmaca (1); mum (1); arı (1); halterci (1); maden işçiliği (1); çırak (1); anne (1); ebeveyn (1); kaktüs (1); ip cambazı (1); fare(1); gurbet (1); ırgatlık (1); hizmetçi(1); ateşten gömlek giymek (1); suya yazı yazmak (1); yüksek binadan atlamak (1); akıntıya/boşa kürek çekmek (2)
3. Zoru başaranlar	Melek (15); fedakarlık (3); süper kahraman (1); yangın söndürücü (1); çıra (1); güvercin (1); köle (1); hastalık (1); şemsiye (1); korkuluk (1); siper (1); sahil güvenlik (1); kaptan (2); afet ekibi (1); anne (2); gül (1); yılanla aynı fanusta olmak (1); astronot (1); ateş (1); yaprak (1)
4.Pandeminin görünmeyenleri	Köle (12); piyon (1); kum torbası (1); robot (2); yetim çocuk (2); yalnızlık (2); vasıfsız eleman (1); garip (1); konuşamayan insan (1); mahkum (1); kimsesiz olmak (1); depresyon (1); taş (1); karbon (1); maden işçisi (1); işçi (1); ırgat (1); hizmetçi (1); üvey evlat (1); ıhlamur çiçeği (1); gül (1); kül (1); ejderha (1); melek (1); gizli kahraman (1); umutsuzca yaşamak (1)
5.Pandeminin karanlık yüzünü aydınlatan ve zorlu koşulları değiştiren sağlık çalışanları	Yıldız(10); aydınlık (6); ışık (6); güneş (6); ay (3); ağaç (3); el feneri (2); mum (2); gökkuşağı (2); ilkbahar (2); çiçek/çiçek bahçesi (2); gündüz (1); aydınlatıcı (1); beyaz (1); yeşillik (1); lale (1); bahçe (1); yaz (1); bal (1); müzik (1); çikolata (1); değerli taş (1); kitap (1); serin suya atlamak (1); güzellik (1); özgürlük (1) rüya (1); yönetici (1); yazar (1); öğretmen (1); çoban (1); liderlik (1); labirente yolu bulan kişi (1); diyetisyen (1)

Kategori 1: Savaş Alanında Olmak

47 sağlık çalışanı tarafından oluşturulmuş asker, savaşçı ve atlı olmak üzere üç metafor bu kategoriyi oluşturdu. Bu metaforlar değerlendirildiğinde pandemi sürecinde sağlık çalışanlarının kendilerini bir savaş alanının içerisinde algıladıkları görülmektedir. Savaş, olumsuz bir durumu ifade etse de sağlık çalışanlarının bu kategoride ağırlıklı olarak “önde giden, kahraman asker” gibi olumlu ifadeleri de yer almaktadır.

“... Pandemide sağlık çalışanı olmak askere benzer çünkü en önden sağlık çalışanları gider (K26); Pandemide sağlık çalışanı olmak askere benzer çünkü en büyük riski siz alarak savaşa girersiniz (K32); Pandemide sağlık çalışanı olmak kahraman asker gibidir çünkü en önden siz gidersiniz (K56); Pandemide sağlık çalışanı olmak savaşta önde giden asker gibidir çünkü en önde sağlık çalışanları gider (K57); Pandemide sağlık çalışanı olmak kahraman askerler gibidir en ön safta siz savaşırırsınız (K60); Savaşçı ya benzer /her şeyle uğraşan çözüm oluşturmaya çalışan çözüm üreten sağlık çalışanıdır.!(K8); Savaşçı. Çünkü bu hastalıkla en çok sağlık çalışanları en önde çabılıyor (K79)....”

Kategori 2: Yoğun, Özverili ve Kahramanca Bir Çaba ile Zor Bir Yaşamı Sürdürmek

Bu kategoride en fazla yer alan metaforun “köle” metaforu olduğu belirlendi. Ayrıca bu kategoride sağlık çalışanlarının pandemi sürecinde karşılaştıkları yaşamsal risklerin ne denli ağır ve zor olduğunu belirten metaforlar yer almıştır.

“... Pandemide sağlık çalışanı olmak köleliğe benzer. Çünkü elin kolun bağlı sadece çalışmayı düşünmek zorundaydık (K51); Pandemide sağlık çalışanı olmak köleliğe benzer çünkü her şeyi sağlık çalışanı yapar (K70); Pandemide sağlık çalışanı olmak köleliğe benzer çünkü çok çalışıyoruz (K71); Köleye/ her şeye evet der çalışır (K190); Köleliktir/ her zorlu işi sağlık çalışanı yapar (K241) ...”

“... İp cambazı olmak gibidir/ İp de yürümek için yaşamak/ yaşamak için ip de yürümek gerekir (K258); Tehlikeyle burun buruna olmaktır çünkü sosyal mesafeye ve diğer kurallara uymak mümkün değildir. (K261)...”

Bu kategoride değerlendirilen diğer metaforlar ise ağır iş yükünü, yoğun bir çabayı ve özverili çalışmayı vurgulamaktadır.

“... Pandemide sağlık çalışanı olma çaresiz bir anneye benzetilebilir. Anne çok zorlanıp yıpranmasına rağmen elinden gelenin fazlasını yapmaya çalışır evlatları için. Tıpkı sağlık çalışanlarının insanüstü çalışmaları gibi. (K4); Kanatsız melektir/ görünmeden mücadele ederler

(K163); *Çöldeki bahtsız bedevi / çölde su arar (K185); Samanlıkta iğne aramaya benzer/ o iğneyi bulmaya çalışırsın (K216); Ariya benzer/ arı gibi çalışır (K224); Süper kahramanlık gibidir diğerlerinin kaçtığı hastalığa bizzat gönüllü olursun (K249); Halteri omuzlayan sporcu olmak gibidir çünkü sistemde iş yükü en çok sağlıkçılara düşmekte ve şartlar gerçekten zorlanmaktadır (K252)...*”
Pandeminin ön görülemeyen seyrinin, vaka sayılarındaki iniş ve çıkışlarla devam eden belirsizlik durumunun, sağlık riski altında çalışmanın sağlık çalışanlarını nasıl zorladığı ve olumsuz duyulara sürüklediği katılımcıların ifadelerinde görülmektedir.

“... Ateşten gömlek giymek gibidir. Çünkü kendinizi ve sevdiğiniz neyin beklediğini bilmeden, bir yangının içine dalarsınız (K14); Pandemide sağlık çalışanı olmak suya yazı yazmaya benzer çünkü sürekli belirsizlik yaşıyoruz (K18); Yüksek binadan atlamak gibi sonucunu kestiremiyorsunuz (K78); Akıntıya karşı kürek çekmek gibi.. insanlar akıntıda can çekişmeden akıntıyı fark bile etmiyor...(K98); Pandemide sağlık çalışanı olmak boşa kürek çekmeye benzer çünkü ne kadar çok çalışırsak çalışalım bitmeyecek(K264)...”

Kategori 3: Zoru Başaranlar

Bu kategoride sağlık çalışanlarının herkesin yardımına koşan, fedakârca çalışan bireyler olduğunu vurgulayan metaforlar yer aldı ve en sık görülen metaforlar arasında “melek” metaforunun olduğu belirlendi.

“...Büyük fedakarlıktır/sağlıkçılar bu uğurda canlarından bile vazgeçerler (K6); Çıra gibi çünkü yangını söndürmek için senin yanman lazım (K41); Pandemide sağlık çalışanı olma süper kahraman gibidir. Çünkü insanlara yardım ediyoruz. (K143); Kanatsız meleklerdir çünkü kendisinden başka herkesi düşünür (K75); Pandemide sağlık çalışanı olmak yangın söndürücüye benzer çünkü bir anda her şeyi söndürür insanların yardımına koşar (K102); Pandemide sağlık çalışanı olmak melekler benzer çünkü onlar herkesin yardımına en önde koşar (K109); Pandemide sağlık çalışanı olmak melek gibidir çünkü herkese yardım elini uzatır (K135)...”

Bu kategoride değerlendirilen diğer olumlu metaforlar pandemi sürecinde sağlık çalışanlarının insanları koruyan ve kurtaran rolleri olduğu üzerinedir.

“...Gemi kaptanı olmak gibi denizin ortasındasınız ve geminiz su alıp batmaya başlıyor koşturup duruyorsunuz ama kurtarabildiğiniz sınırlı sayıda insan (K83); Sahil güvenliğe / herkesi kurtarır (K177); Şemsiyeye / korur (K187); Korkuluk gibidir/ insanları korur (K259)...”

Kategori 4: Pandeminin görünmeyenleri

Bu kategori sağlık çalışanlarının pandemi sürecinde hak ettikleri değeri ve önemi göremedikleri düşüncesiyle sıklıkla oluşturdukları robot, deprem, köle, mahkûm, kum torbası, piyon, yetim çocuk gibi olumsuz metaforlardan oluştu.

“...Robot olmaya, izinleri, çocukları, korkuları, hastalıkları, paraya ihtiyacı yoktur (K2); Deprem gibidir. Çünkü sağlık çalışanı enkaz altında kalmıştır. (K7); Pandemide sağlık çalışanı olmak köleliğe benzer çünkü maddi ve manevi yeterli destek verilmemesi (K12); Kölelik gibidir çünkü hiçbir hak savunamıyoruz, söz sahibi olamıyoruz, söylediğimiz her şeyde pandemi dolayısıyla denip kapılar yüzümüze kapatılıyor (K106); Köle gibidir.

Çünkü emeğimize karşı sıfır saygı ve sevgi verildi (K238); Hiçbir suçu olmadığı halde kanıt bulunamadığı için hapse atılan masum mahkûm gibidir sağlık çalışanı için. Elinden geleni yaparsın kurtulmak için, ama yine mahkûm edilen sen olursun. (Aylarca aileni görmez vakalar bitsin diye çabalarsın. Sorumsuz insanlar vaka sayısını artırdığında yine olan senin yıllık iznine olur, kendini her gün hastanede bulursun, psikolojik olarak tükenmişsindir, ve senin için kimse kulunu kıpırdatmaz, bir değer yoktur (K144); Kum torbası gibidir/ gelen vurur giden vurur (K213); Piyona benzer çünkü hep ileriye seni sürerler (K248); Öksüz ve yetim çocuk gibidir çünkü bizim de sahip çıkacağımız koruyacağımız yok (K260)....”

Kategori 5: Pandeminin Karanlık Yüzünü Aydınlatan ve Zorlu Koşulları Değiştiren Sağlık Çalışanları

Oluşturulan metaforlar değerlendirildiğinde sağlık çalışanlarının pandemi sürecinde olumlu yönde nasıl bir değişim oluşturduklarını anlatan olumlu metaforlar bu kategoriyi oluşturmuştur. Doğa metaforlarının sıklıkla kullanıldığı bu kategoride sağlık çalışanları aydınlık, gökkuşağı, ay, yıldız, ışık, yaz, ilkbahar, güneş gibi metaforlar oluşturmuşlardır.

“... Pandemide sağlık çalışanı olmak aydınlığa benzer çünkü hayatlara ışık verir (K47); Pandemide sağlık çalışanı olma el feneri gibidir çünkü gittiği yeri aydınlatır (K65); Pademide sağlık çalışanı olmak gökkuşağı çıkmasına benzer çünkü ortamı güzelleştirirler bir anda (118)

Pandemide sağlık çalışanı olmak aya benzer çünkü parlarlar (K127); Yıldız gibidir/ kendisi karanlıkta gösterir (K237); Işık a benzer/ ortamı aydınlatır (K192); Aydınlığa benzer/ belirsizi aydınlatır (K205); İlkbahara benzer/ umut vaad eder (K209); Yaza benzer/ güzellik getirir (K229); Güneşe benzer. Çünkü ışığa ve sıcaklığa ihtiyacı olanların yanındadır (K256)....”

Ayrıca toplumu bilgilendiren aydınlatan öğretmen, yazar, lider, yönetici gibi metaforlar da bu kategoride değerlendirilen diğer metaforlar olmuştur.

“... Pandemide sağlık çalışanı olmak liderliğe benzer çünkü topluma yön veririz (K27); Sürüdeki çobana / onlar krizi yönetir (K191); Yazarlara benzer/ tarih yazarlar (K207); Öğretmen/ herkese tahammül eder eğitir (K211); Yönetici gibidir/ problemlere çözüm üretir (K240)....”

TARTIŞMA

İki durum, olay veya olgu arasındaki benzerliklere dikkat çekmek amacıyla kullanılabilen metaforlar, bir durumu başka bir şeyin yerine koyarak açıklamada bireylere kolaylık sağlamaktadır. Metaforlar bireylerin düşüncelerini daha net olarak ortaya koyabilmesine ve incelenen konunun daha kolay anlaşılmasına imkân tanımaktadır (15). Pandemi sürecinde sağlık çalışanlarının penceresinden neler yaşandığını daha net görebilmek, derinlerde kalan ve ifade edilememiş olan duygu, düşünce ve algılarını belirleyebilmek amacıyla metafor analizi ile yapılan bu çalışmada sağlık çalışanlarının pandemiye yönelik olarak toplam 219 farklı metafor oluşturulduğu, bunlardan 104 metaforun frekanslarının n=1 olduğu; pandemide sağlık çalışanı olmaya yönelik toplam 99 metafor oluşturulduğu ve bunlardan 70 tanesinin frekansının n=1 olduğu belirlendi.

Oluşturulan metaforların sayısına bakıldığında sağlık çalışanlarının pandemi sürecini çok farklı olarak algıladıkları söylenebilir.

Hızlı bir yayılım gösteren, çok sayıda kişinin enfekte olmasına ve ölümüne neden olan pandemi durumunu anlatmak için sağlık çalışanları deprem, kasırga, sel, ateş/yangın, yıldırım gibi doğal afetlerle ilişkili metaforları sık kullanmışlardır. Doğal afetler hızla yayılabilir, kontrol edilmesi zor olabilir ve çok büyüyen büyük ölçekli ve onarılamaz hasarlara neden olabilir. Bu özellikler, pandeminin oluşturduğu tehlikeleri ve durumun aciliyetini yansıttığından doğal afet metaforları pandemi tasvir etmek için sıkça kullanılabilir (13). Toplumsal kriz niteliğindeki doğal afetlerin insanları çok boyutlu olarak etkilediği, toplumsal yaşama olan etkisiyle köklü değişimler getirdiği bilinmektedir. İnsanları farklı yönlerden ve derinden etkileyebilmektedir (16). Pandeminin ani başlaması, belirsiz olması, çok sayıda ölüme neden olması ve tüm toplumu etkilemesi nedeniyle sağlık çalışanlarının pandeminin doğal afetlere benzer şekilde yıkıcı ve zarar veren etkisine vurgu yaptıkları düşünülmektedir.

Pandemi sürecinde hastalığın yayılımının kontrol altına alınabilmesi ve insanların hastalığı yakalanmasını önleme çabaları ön planda olmuştur. Bu doğrultuda alınan önlemlerden biri de kısıtlamalar olmuştur. Kısıtlama uygulamalarının getirmiş olduğu sosyal ilişki ağlarından kopma durumu insanları sosyal izolasyona sürüklemiştir. Aynı zamanda sağlık çalışanları artan hasta yükü nedeniyle çalışma koşullarında da çeşitli kısıtlamalar yaşamıştır. İzinleri iptal edilen, ailelerini göremeyen, karantinada kalan sağlık çalışanları, pandeminin kısıtlayıcı yönünü tanımlayan zindan, hapisane, kuşun kafese kilitlenmesi gibi metaforları sık kullanmışlardır. Katılımcıların COVID-19 pandemisine ilişkin algılarını metafor analizi yöntemiyle inceleyen bir çalışmada kısıtlı olma kategorisinde açık cezaevi, kafeste bir kuş, kapana kısılmış fare gibi metaforların yer aldığı görülmektedir (12). Sağlık üzerindeki etkileri ve ölümlerle sonuçlanabilmesi nedeniyle pandemi insanların hayatta kalma mücadeleleri olarak değerlendirilebilir. Hastaların yaşamla olan mücadelesine tanıklık eden sağlık çalışanları pandemi sürecini anlatmak için diğer metaforlarla birlikte savaş metaforunu da sık kullanmışlardır. Virüs ile düşman, sağlık çalışanları ile askerler, hasta veya ölenler ile savaşta kayıplar, virüsün ortadan kaldırılması ile zafer arasında algılanan benzerlikler nedeniyle savaş ve pandemi arasında bir bağlantı kurulmaktadır. Bu nedenle savaş pandemi anlatan bir metafor olarak sık kullanılmaktadır (13). Sağlık çalışanlarının pandemi sürecini bir hayatta kalma mücadelesi olarak gördükleri düşünülmektedir. Sağlık problemlerinin yanında pandemi beraberinde birçok sosyal ve psikolojik problemi ortaya çıkarmaktadır. Belirsizlik ve öngörülemezliğin doğurduğu kaygı psikolojik problemlerin de temel kaynağı olmaktadır (17). Pandeminin özellikle ilk zamanlarında hastalıkla ilgili bilgilerin net olmaması nedeniyle insanlar belirsizliklerle dolu bir yaşam sürdürmek durumunda kaldılar. Sağlık çalışanları açısından da hastalığın seyri, tedavisi, ne zaman son bulacağı gibi birçok konunun belirsiz olmasının yoğun bir anksiyete yaşamalarına neden olduğu söylenebilir. Bir metafor analizi çalışmasında,

katılımcıların pandemi deneyimleri belirsizlik, tehlike, garip ve ızdırap olarak kategorize edilmiştir. Bu kategorilerle ilişkili katılımcıların temel duygularının keder, bıkkınlık, öfke ve korku olduğu belirlenmiştir (18). Korku gibi diğer yaşanan olumsuz duygular insanların psikolojik durumunu etkileyerek umutsuzluk yaşanmasına neden olmaktadır. Araştırmada duygulara ilişkin oluşturdukları metaforlarda sağlık çalışanlarının ağırlıklı olarak korkuyu kullanmış olmaları pandeminin sağlık çalışanlarını psikolojik anlamda da derinden etkileyen bir süreç olduğunu düşündürmektedir. Pandemi sürecinde sağlık çalışanlarının karamsarlığa düştüğü ve pandemiye çözümlenmesi zor bir süreç olarak gördükleri söylenebilir. Pandemi sürecine ilişkin oluşturulan metaforlar pandeminin ani başlaması, yıkıcı etkisiyle zarar vermesi; belirsizliklerle dolu olması; her yeri kaplaması ve sonu gelmeyen bir durum olması; kısıtlayıcı olması; korkutucu ve ölümlerle sonuçlanabilecek bir hayatta kalma mücadelesi olması ve pandeminin çözümlenmesi zor, umutsuzluğa sürükleyen ve karanlıkta bırakan bir durum olması olmak üzere altı kategoride toplanmıştır. Bu kategoriler çerçevesinde pandemi sürecinin genel olarak olumsuz algılandığı düşünülmektedir.

Pandemi ile ilgili riskler toplumun tüm kesimlerini etkilese de belli kesimler salgın konusunda daha risklidir (17). Meslek grupları içerisinde sağlık çalışanları en riskli gruplardandır. Mesleki risklerle birlikte pandeminin sağlık çalışanlarının çalışma koşullarına farklı zorlukları ve stresörleri eklediğini de söylemek mümkündür. Sağlık çalışanlarının pandemi sürecinde sağlık çalışanı olmaya yönelik algılarını da değerlendiren bu çalışmada oluşturulan metaforlar kategorize edilmiş ve savaş alanında olmak; yoğun, özveri ve kahramanca bir çaba ile zor bir yaşamı sürdürmek; zoru başarılar; pandeminin görünmeyenleri ve pandeminin karanlık yüzünü aydınlatan ve zorlu koşulları değiştiren sağlık çalışanları olmak üzere beş kategori oluşturulmuştur. Oluşturulan bu kategoriler sağlık çalışanlarının süreci olumsuz algılasalar da sağlık çalışanı olarak kendilerini savaşın kahramanları, zoru başarılar, aydınlatan, zorlu koşulları değiştiren olarak olumlu, sürecin belirsizlikleri ve zorlu iş koşulları, kısıtlanma, yaptıklarının görünmemesi gibi nedenlerle de olumsuz algıladıklarını göstermektedir.

Araştırmada yoğun bir iş temposu ile özveri ile çalışan sağlık çalışanları köle metaforunu ağırlıklı olarak kullanmışlardır. Ayrıca araştırmada katılımcılardan bazıları tarafından kullanılan köle metaforu hak ettikleri değeri ve önemi göremediklerini, değersiz hissettiklerini vurgulamaktadır. Hemşireler ile yürütülen ve mesleğe ilişkin metaforik algıların değerlendirildiği Kale ve Çilek'in (19) çalışmasında en çok kullanılan metaforun mesleğin zorluğunu ve çalışma koşullarının ağırlığını vurgulayan köle metaforu olduğu görülmektedir. Hemşirelik öğrencilerinin hemşirelik mesleğine ilişkin metaforik algılarını değerlendiren farklı bir çalışmada öğrencilerin hemşireleri çalışma koşulları ağır, yoğun tempoda ve düzensiz çalışan bir meslek olarak gördükleri belirlenmiştir (20). Hekim ve hemşirelerle yürütülen bir çalışmada her iki grubun da çalışkanlık kategorisinde değerlendirilen metaforlar ürettikleri görülmektedir (21). Eski çağlarda var olan kölelik kavramı birçok haktan ve

güvenceden mahrumiyeti, ağır iş yükünü, otoriteye itaati akla getirmektedir. Pandemi sürecinde artan iş yükleri, karşılaştıkları riskler, izinlerinin durdurulması, ailelerinden uzak kalmak durumunda kalmaları gibi nedenlerden dolayı sağlık çalışanlarının, mesleki rollerini bir köleye benzettikleri düşünülmektedir.

Araştırmada savaş metaforunu sıklıkla kullanan sağlık çalışanlarının pandemi koşullarında kendilerini bir savaş alanının içerisinde gibi gördükleri algılanmaktadır. Virüs (görünmez) bir düşman olarak kavramsallaştırılırken hastaneler savaş alanları ve sağlık çalışanları virüsle savaşan kahramanlar olarak görülebilmektedir (14). Pandeminin zorlu koşullarının sağlık çalışanlarının mesleki algıları üzerinde etkili olduğu ve mesleklerinin zorluğuna ilişkin metaforları ağırlıklı olarak kullandıkları düşünülmektedir.

Sağlık hizmetlerinin sunumunda sağlık çalışanları sevgi, şefkat, empati, merhamet gibi insani duygular ile de hareket etmektedir. Sağlık çalışanlarının oluşturdukları metaforlar arasında mesleki rollerine ilişkin olumlu duygularını yansıtan metaforlar da dikkat çekmektedir. Sağlık çalışanları herkesin yardımına koşmak ve fedakarlık vurgusuyla melek metaforunu sık kullanmışlardır. Şemsiye, korkuluk gibi metaforlar ile de sağlık çalışanları insanları koruyan ve kurtaran rolleri olduğunu belirtmişlerdir. Sağlık çalışanları hasta bakımında teknik bilgi ve becerilerinin yanında duyguları ile de hareket ederler. Zorlu pandemi sürecinde ağırlıklı olarak yaşanan olumsuz duygulara insanlara yardım edebilmenin getirdiği manevi doyumun da eşlik ettiği söylenebilir. Pandemide iyi birer kriz yönetici konumundaki sağlık çalışanları, olumlu yönde bir değişimin de başrolünde yer almaktadırlar. Mesleklerini yerine getirirken karşılaştıkları zorluklarla birlikte meslek bilinci ile verdikleri mücadelenin önemini hissettikleri ve manevi açıdan olumlu duygular da barındırdıkları söylenebilir.

SONUÇ

Pandemi sürecinin sağlık çalışanlarını fiziksel, ruhsal, sosyal açılardan çok boyutlu olarak etkilediği görülmektedir. Bu noktada sağlık çalışanlarının pandemi sürecinde yaşamakta oldukları sorunları değerlendiren nicel veya nitel desende daha fazla sayıda araştırmanın yürütülmesi gerekmektedir. Salgın esnasında ve salgından sonraki süreçlerde sağlık çalışanlarına yönelik koruyucu ve destekleyici psikolojik müdahale programları yürütülmelidir. Sağlık çalışanlarında ortaya çıkabilecek psikososyal sorunların önlenmesi veya erken evrelerde tanımlanarak sağlık çalışanlarının gereksinim duydukları psikolojik desteğin sağlanması önemlidir.

Yazarların Katkıları: Fikir /Kavram: N.O., Z.D.; Tasarım: N.O., S.D., Z.D.; Veri Toplama ve/veya İşleme: Z.D.; Analiz ve/veya Yorum: N.O., S.D.; Literatür Taraması: N.O., S.D., Z.D.; Makale Yazımı: N.O., S.D.; Eleştirel İnceleme: N.O.

KAYNAKLAR

1. Baltacı NN, Coşar B. COVID-19 pandemisi ve ruh beden ilişkisi. Coşar B, editör. *Psikiyatri ve COVID-19*. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2020.

- WHO (World Health Organization) [Internet]. Coronavirus disease (COVID-19). [Cited: 2021 March 10;]. Available from: https://www.who.int/health-topics/coronavirus#tab=tab_1.
- Karataş Z. COVID-19 pandemisinin toplumsal etkileri, değişim ve güçlenme. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*. 2020; 4(1): 3-15.
- Gürer A, Gemlik HN. Covid-19 pandemisi sürecinde sahada olan sağlık çalışanlarının yaşadıkları sorunlar ve çözüm önerileri üzerine nitel bir araştırma. *JOHSE*. 2020; 4(2): 45-52. Doi: 10.29228/JOHSE.
- Kaya B. Pandeminin ruh sağlığına etkileri, *Klinik Psikiyatri Dergisi*. 2020; 23: 123-4. doi:10.5505/kpd.2020.64325.
- Çankaya M. Covid-19 pandemisi ve sağlık çalışanlarının iyilik hali değişimi. *Atlas International Congress on Social Sciences 7. Proceeding Book*; 2020 September 23-25; Budapest, Hungary. 446-60.
- Lu W, Wang H, Lin Y, Li L. Psychological status of medical workforce during the COVID-19 pandemic: A cross-sectional study. *Psychiatry Res*. 2020 Jun; 288: 112936. doi: 10.1016/j.psychres.2020.112936.
- Tuncay FE, Koyuncu E, Özel Ş. Pandemilerde sağlık çalışanlarının psikososyal sağlığını etkileyen koruyucu ve risk faktörlerine ilişkin bir derleme. *Ankara Medical Journal*. 2020; 2: 488-501.
- Aşkın R, Bozkurt Y, Zeybek Z. Covid-19 pandemisi: psikolojik etkileri ve terapötik müdahaleler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2020; 19(37): 304-18.
- Onan N. Anksiyete Bozuklukları, Obsesif-Kompulsif Bozukluklar ve hemşirelik bakımı. E. Akgün Çıtak, D. Hiçdurmaz, editörler. *Psikiyatri hemşireliği akıl notları*. 1. Baskı. Ankara: Güneş Tıp Kitabevi; 2020.
- Tanrıverdi H, Kahraman CO. Metafor analizi. Ş.Arslan, editör. *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. 1.Baskı. Konya: Eğitim Yayınevi; 2018.
- Gök A, Kara A. Individuals' conceptions of COVID-19 pandemic through metaphor analysis. *Curr Psychol*. 2021 Mar 23; 1-10. doi: 10.1007/s12144-021-01506-z.
- Semino E. "Not soldiers but fire-fighters" - metaphors and Covid-19. *Health Commun*. 2021 Jan;36(1): 50-8. doi: 10.1080/10410236.2020.1844989.
- Panzeri F, Di Paola S, Domaneschi F. Does the COVID-19 war metaphor influence reasoning? *PLoS One*. 2021 Apr 28; 16(4): e0250651. doi: 10.1371/journal.pone.0250651.
- Güneş C, Tezcan R. Metafor nedir, ne değildir. B. Kılcan, editör. *Metafor ve eğitimde metaforik çalışmalar için bir uygulama rehberi*. 2.Baskı. Ankara: Pegem Akademi; 2019.
- Tuna M. Pandeminin sosyolojisi. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*. 2021; 24(2): 320-48.
- Yıldırım S. Salgınların sosyal-psikolojik görünümü: Covid-19 (koronavirüs) pandemi örneği. *Turkish Studies*. 2020; 15(4): 1331-51. doi:10.7827/TurkishStudies.43585.
- Stanley BL, Zanin AC, Avalos BL, Tracy SJ, Town S. Collective emotion during collective trauma: A metaphor analysis of the COVID-19 pandemic. *Qual Health Res*. 2021 Aug; 31(10): 1890-903. doi: 10.1177/10497323211011589.

19. Kale EK, Çiçek Ü. Hemşirelerin kendi mesleklerine ilişkin metafor algıları. Sağlık ve Hemşirelik Yönetim Dergisi. 2015; 3(2): 142-51.
20. Yılmaz Ş, Özbek Güven G. Öğrenci hemşirelerin hemşire kavramına ilişkin metaforik algıları. Avrasya SBD. 2021; 4(3): 170-8.
21. Karadağ Ş, Kaya ŞD. Hekim ve hemşirelerin mesleki algılarının metafor analizi yöntemi ile karşılaştırmalı değerlendirilmesi. Nobel Med. 2020; 16(3): 35-49.